

BESE BERNADETT

A POLIMORF TEHETSÉGTÍPUS

Az elmúlt száz évben sokat változott a tehetség fogalma, újabb és újabb koncepciók, tehetséggondozási programok lettek kidolgozva. A 20. és 21. század, a gyors technikai fejlődés új kihívásokat teremt, melyek új gondolkodási struktúrákat és készségeket igényelnek. A szükséges kompetenciák és készségek már jelen vannak, csupán meg kell tanulnunk felismerni a tehetséges személyeket és támogatni őket fejlődésükben. A polimorf tehetségtípussal rendelkező személy képes rá, hogy új megközelítéseket találjon – olyan katalizátorként ihletett személyiség, aki új irányt tud mutatni a környezetének, korosztályának. Ez a tehetségtípus már a 20. század művészetében megjelent, róluk majd a következő lapszámban szólok bővebben. Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a polimorf tehetségtípus jellemzőit és azonosítási módszerét, majd elhelyezze mindezt a tehetségmodellekben.

EGY ÚJ TEHETSÉGTÍPUS MEGJELENÉSE A MŰVÉSZETBEN

A 20. századot megelőző korokat a művészetben a tökéletességre való törekvés jellemezte, igaz, korszakonként mást és mást tekintett a társadalom és a szakma annak, de mindig is ünnepezték a kiválóságot. Ezzel szemben az elmúlt évszázadban a merőben új nézőpontok, új, mindentől elszakadt vagy elrugaszkodott alkotások kerültek a figyelem középpontjába. Sok esetben a kiforratlan, még változásban és fejlődésben lévő irányzatokat ünnepezték. Kijelenthetjük, hogy az előző korokban a specifikusság, utána pedig a kreativitás és az újítás volt az érték. Ennek köszönhetően egy laikus is érzékeli, hogy mekkora változások történtek a művészetben: az alkotások a templomokból és a kastélyokból átkerültek az emberekhez.

Ezek alapján jogosan merül fel a kérdés, hogy ez pontosan milyen változást is hozott a tehetség fogalmába. Vaszilij Vasziljevics Kandinszkij volt az első művész, aki bekerült a látókörömbé, az ő karrierjének, életének áttekintése egyértelművé tette, hogy egyáltalán nem beszélhetünk

arról, hogy lehorgonyzott volna egy stílusnál, műfajnál vagy technikánál. Képes volt folyamatosan megújulni, újabbnál újabb dolgokat felfedezni, újraértelmezni az akkori művészeti felfogást. Ezután hasonló mintázatokat kerestem, így jutottam el Paul Kleehez, Henri Matissehoz, valamint Yves Kleinhez. Tulajdonságaikban és jellemükben több hasonlóságot is felfedeztem. Ezt követően már látható volt, hogy egy új tehetségtípus jelent meg vagy legalábbis került a figyelem középpontjába a 20. században, aminek már csak a definiálása és a modellekben való elhelyezése szükséges.

A POLIMORF TÍPUS MEGHATÁROZÁSA

A polimorf szó értelmezése nem könnyű feladat, több tudományterületen és tanulmányban is megjelenik, de konkrét definíciót nem találtam. Ezért több szempontból is megvizsgáltam a szó eredetét. Az idegen szavak szótárában ez szerepelt: „a polimorf szó jelentése: többféle alakban előforduló” (link 1.). A szinonimaszótárban a polimorf szó jelentése: „sokalakú, sokoldalú” (link 2.) A Cambridge Szótárban pedig a következő szerepel: „the fact that something such as an animal or organ ism can exist in different forms” (link 3.), ami fordításban annyit jelent, hogy egy állat vagy organizmus különböző alakokban is létezhet.

Ezek alapján belátható, hogy a polimorfizmus szó különböző tudományterületeken többféle kontextusban értelmezhető. Ennek ellenére a különböző értelmezések közös pontja, hogy valamiféle sokoldalúságot, többféleséget jelent a kifejezés. Mivel a neveléstudományban nem találtam példát a szó használatára, ezért a dolgozatomban a polimorf kifejezés is a sokszínűséget, a sokoldalúságot fogja jelenteni.

A polimorf típusú tehetség olyan tehetséges személyt fog jelölni, aki különböző tehetségterületeken is kiváló teljesítményt nyújt, képes felhasználni és vegyíteni a különböző intelligenciaterületeken szerzett ismereteit, kreatív személyiség, aki energiáit és tehetségét valami új létrehozására fordítja.

A TÍPUS ELHELYEZÉSE A TEHETSÉGMODELLEKBEN

Tekintettel arra, hogy nem áll módomban jelenleg lefolytatni egy legalább egy évtizedes kutatómunkát, ezért elméletemhez nem egy merőben új modellt hozok létre, hanem a már létező modelleket különböző feltételekkel láttam el, hogy a modell ne általában véve a tehetség azonosítására szolgáljon, hanem specifikusan a polimorf tehetségekre.

A WICS-MODELL ÉS A POLIMORF TEHETSÉGEK

A Sternberg által kidolgozott WICS-modell véleményem szerint megfelelő arra, hogy a polimorf tehetségnek az összetevőit azonosítsuk. Az eredeti modell a bölcsességet tekinti a legfontosabb összetevőjének, vagyis ha nem megfelelő céllal és tudatossággal alkalmazza képességeit az egyén, nem tekinthető tehetségesnek. Ez a polimorf típusú tehetség esetében is fontos összetevő, de a hangsúlyt egy másik elemre, a szintetizálásra szükséges helyezni, mert így vagyunk képesek megkülönböztetni a tehetségest a polimorf típustól (Balogh, 2012).

Három egymásra épülő lépést kell végrehajtanunk:

1. A Sternberg-féle WICS-modell alapján azonosítjuk a tehetséget
2. A négy tényező közül az intelligencia esetében feltételként szabjuk meg, hogy az adott egyén több intelligenciaterületen legyen kivételes. Nem szükséges, hogy minden érintett területen kimagaslóan jó teljesítményt nyújtson, de szükséges, hogy több terület esetében az átlag felett teljesítsen.
3. Ezen feltétel a szintetizálás összetevőjét érinti, és emiatt a legfontosabb összetevővé válik. A személy több intelligenciaterületen mutat teljesítményt, bölcsen használja képességeit, rendelkezik kellő kreativitással, de szükséges feltétel, hogy ezen képességeit megfelelően szintetizálja. Nem tekinthető az a tehetséges személy polimorfnek, aki ezen szintetizálást követően egy területre összpontosítja energiáit, és hagyja, hogy a többi terület elsorvadjon. A

szintetizálás folyamatát követően az egyén egy vagy több területen kimagasló minőségű tevékenységet végez, ami mellett aktívan használja más intelligenciaterületeit.

A HELLER-FÉLE TÖBBDIMENZIÓS TEHETSÉGMODELL ÉS A POLIMORF TEHETSÉGEK

A Heller-féle többdimenziós tehetségmodell a másik olyan elmélet, amit alkalmaztam a polimorf tehetség típus fogalmának létrehozásában. Azért tartottam fontosnak, hogy a WICS-modell mellett még egy elméletet válasszak, mivel Sternberg nem részletezte, hogy milyen intelligenciaterületek vannak, és egyáltalán nem foglalkozott a környezeti tényezővel. Az elmúlt néhány évtized nyilvánvalóvá tette, hogy a tehetség azonosításában, fejlesztésében rendkívül nagy szerepe van a környezeti tényezőknek, ezért fontos, hogy a két modellt párhuzamosan alkalmazzuk. A WICS-modell megfelelő arra, hogy azonosítsuk a tehetségeket – elsősorban már felnőtt-, illetve kamaszkorban –, a Heller-elmélet pedig segít az egyéni tehetséggondozási program létrehozásában (Balogh, 2016).

Ahogy a WICS-modell esetében, tényleges változást a Heller-modellen sem eszközöltem, csupán feltételeket jelöltem meg, melyek teljesülése mellett a tehetséges személyt polimorfnak tekinthetjük. Ebben az esetben is három kritériumot határoztam meg:

1. A Heller többdimenziós modell szerint tehetségesnek tekinthető a személy
2. A tehetségtényezők közül legalább 3 különböző kompetencia, illetve képessége átlagon felüli
3. A teljesítményterületek közül nem feltétel, hogy az egyénnek több területen legyen kimagasló teljesítménye, de fontos, hogy több különböző tehetségtényezőre támaszkodjon. Például Kandinszkij művészeti területen mutatott fel kimagasló tényezőt, de az *Első absztrakt akvarell* esetében is erősen támaszkodott a zeneiségből származó képességeire.

A KANDINSZKIJ-TÍPUS

Amikor a kutatást elkezdtem, az egyik legizgalmasabb tehetségtípusokkal foglalkozó elméletnek az Ogilvie által 1983-ban készült felosztást találtam. Nagyon érdekesnek gondolom, hogy

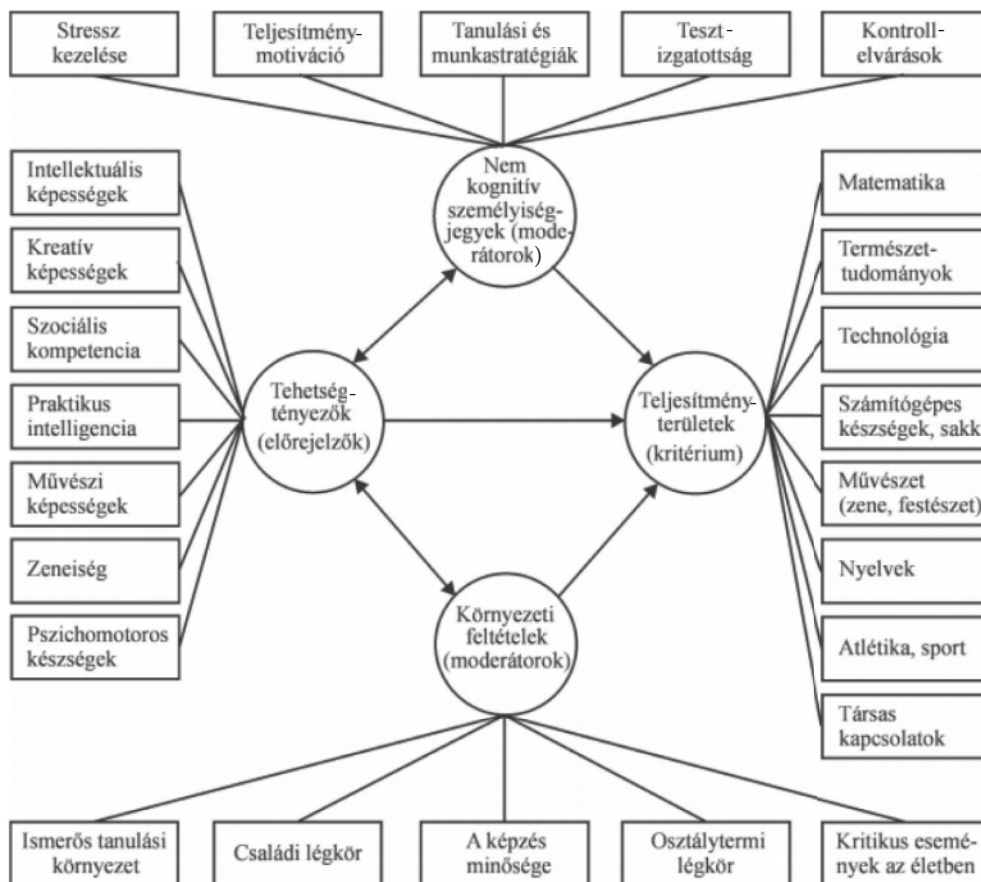
a tehetségtípusokat híres képviselőiről nevezte el, így amikor a polimorf típusú tehetségeket meghatároztam, úgy gondoltam, hogy szükséges követnem Ogilvie példáját, és Kandinszkij tiszteletére bővíteni az elméletet.

Ogilvie négy típust határozott meg: Leonardo da Vinci, Mozart, Churchill és Hitler után. Véleményem szerint nemcsak azért választotta ezeket a történelmi személyeket, mert egyértelmű képviselői az adott típusnak, hanem azért is, mert ezen személyek neve hallatára automatikusan asszociálunk adott tulajdonságokra és jellemzőkre. A Leonardo-típust a szakirodalom nevezheti polihisztornak, de azt kevesen fogják érteni, hogy ez pontosan mit is takar, míg Ogilvie ezzel az elmélettel érthetővé és megfoghatóvá teszi a tehetségtípusokat (Gyarmathy, 2006).

A Kandinszkij-típusba olyan tehetségek tartoznak, akik sokoldalúak, kreatívak, különböző művészeti és intelligenciaterületen is jártasak, újjóként és katalizátorként hatnak környezetükre.

A VIZSGÁLÓDÁSOK ELŐZMÉNYE

Dolgozatom megírásában fontos szerepet játszott a „Tehetséghidak Prog-

1. ábra: Heller-féle tehetségmodell (Balogh, 2004)

ramja” (TÁMOP-3.4.5-12-2012-0001), mivel ezen kutatás keretében, ha megnézzük a diagramokat és az eredményeket, egyértelművé válik, hogy a résztvevő diákok között bőven előfordultak olyan személyek, akik nagy eséllyel polimorf típusú, esetleg Kandinszkij-típusú tehetségek. A kutatás 2013-ban zajlott, majd 2014-ben folytatódott (Bagdy-Kövi-Mirnic, 2014).

Bagdy Emőke, Kövi Zsuzsanna és Mirnic Zsuzsa kutatása rendkívül komplex, több szempontból vizsgálják a tehetséges fiatalokat. A kutatásban 15–17 éves korosztályból 101 tehetséges fiatal vett részt. Az elsődleges fel-

osztást a tehetség /érdeklődési területe szerint végezték. Alapvetően a következő területeket határozták meg:

- zene, képzőművészet
- dráma, magyar nyelv, történelem – humán
- sport
- matematika, fizika, természettudományok – reál (Bagdy, 2014).

A kutatásban részt vettek olyan fiatalok is, akik több tehetségterületen tevékenykednek. Őket nem sorolták külön kategóriába, hanem a legerősebb területhez kerültek, és csupán jelölték, hogy ők mással is foglalkoz-

nak. Így nem tudok konkrét százalékokat felmutatni, hogy a tehetségesek között hány olyan van, aki esetlegesen polimorf típusú tehetségnek tekinthető. Viszont az egyik szempont, amit megvizsgáltak, hogy mik azok a problémák, amiket a fejlesztő pszichológusok feltártak. Öt kategóriába csoportosították ez alapján a fiatalokat:

- perfekcionista
- zárkózottak
- problémákkal telik
- reziliensek
- útkeresők (Bagdy, 2014).

A kötetben szereplő jellemzők alapján a polimorf tehetségek jellemzően útkeresők. Az alábbi diagramok alapján nagyjából láthatjuk, hogy milyen gyakoriak az adott tehetség típusok, és hogyan oszlik meg közöttük az útkeresők száma.

Az útkeresőkre jellemző, hogy figyelmük nem a hírnév és a siker felé, hanem inkább a belső boldogságot kínáló útra irányul. Az ilyen típusú tehetségek jellemzően erős önbizalommal és identitástudattal rendelkeznek, továbbá fontos megjegyezni, hogy nincsenek beszűkülve egy tehetségterületre, több minden érdekli őket párhuzamosan (Bagdy, 2014).

A kutatás alapján valószínűsíthető, hogy a tehetségekkel kapcsolatos kutatások esetében már felfigyeltek a polimorf tehetségek létre, de a megfelelő elmélet és azonosítási szempontrendszer híján a kutatók úgy döntöttek, hogy automatikusan az legerősebb tehetségterülethez sorolják őket, így a polimorf tehetségek nem kaptak megkülönböztető figyelmet.

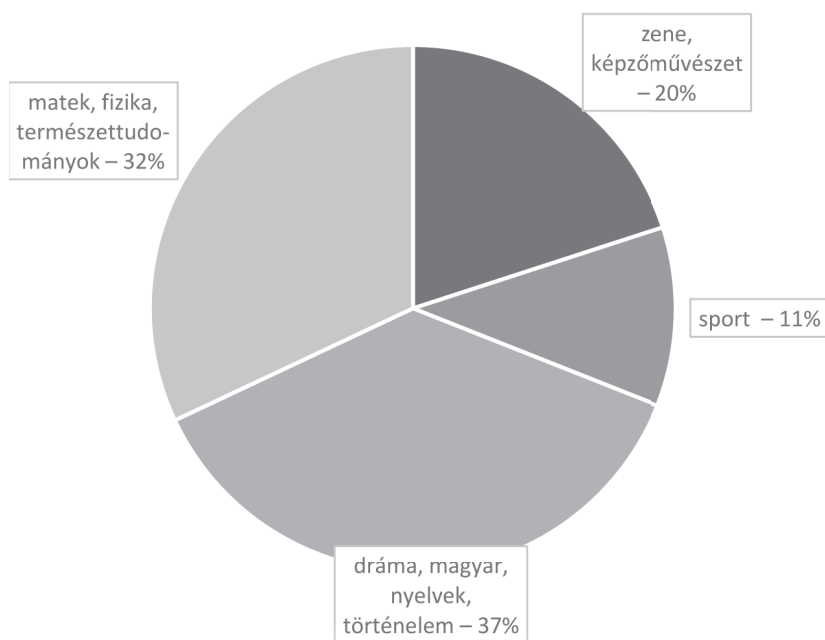
Láthatjuk, hogy a kutatásban résztvevő diákok 17–20%-a nagy eséllyel polimorf tehetség típusú. Ezek alapján indokoltnak találok, hogy a témával foglalkozzam, és kidolgozzam a típus jellemzőit és azonosítási módszerét, továbbá, hogy a történelemből vett példák alapján alátámasszam a kutatás fontosságát.

A TEHETSÉGEK AZONOSÍTÁSÁNAK PROBLEMATIKÁJA

A tehetség kibontakozásának és akadálytalan fejlődésének legfontosabb feltétele a tehetség korai azonosítása és az ennek megfelelő speciális képzése. A hatékony tehetségazonosítási rendszer létrehozásához jellemzően a következő fázisok vezetnek:

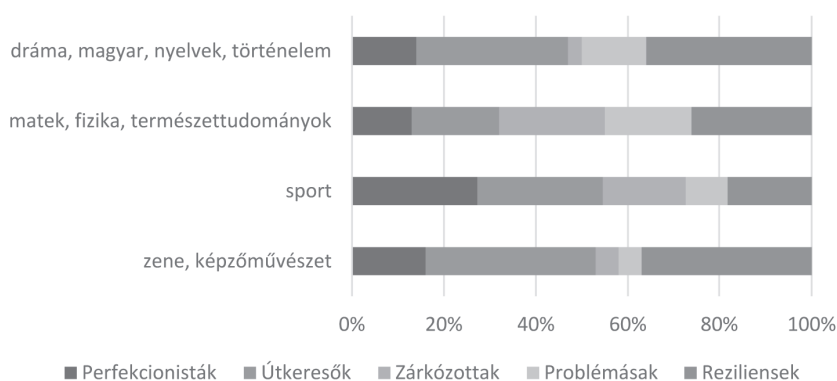
1. a pedagógus tisztában van vele, hogy a tehetségekkel való foglalkoz-

A résztvevők képességterület szerinti megoszlása

1. diagram: a képességterület megoszlása

Az egyes tehetségterületeken belül hogyan alakulnak a különböző klaszterek megoszlásai

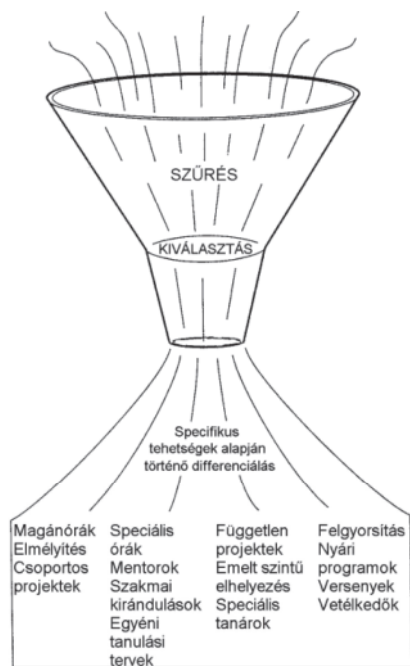

2. diagram: különböző klaszterek megoszlása

zás fontos, de nem ismeri azokat a módszereket, amelyekkel kellően fejleszteni tudja őket

2. ad hoc azonosítás: a pedagógusnak felszínes ismeretei vannak a témáról, és szubjektív benyomásai alapján azonosítja a tehetségeket
3. tesztek segítségével végzik az azonosítást
4. rendszerjellegű azonosítás: többfajta módszert alkalmaznak együttesen, az egész tantestület bekapcsolódik az azonosítási folyamatba
5. professzionális azonosítás: különböző módszerek alkalmazása szakemberek bevonásával (Bajor 2019)

A tehetségazonosítás egyik legszemléletesebb modellje Tannenbaumtól származik. A modell első fázisában a szűrésben minden diák részt vesz, ezt követően a kiválasztás szakaszában a diákokat differenciálják a nekik megfelelő tehetséggondozási programok szerint (Gyarmathy, 2006).

2. ábra: Tannenbaum-modell (Balogh, 2012)

A POLIMORF TEHETSÉGTÍPUS AZONOSÍTÁSA

A tehetség azonosítására rengeteg módszer létezik, jelenleg nem áll szándékomban konkrétan kijelenteni, hogy milyen módszer a legalkalmasabb a polimorf típusú tehetség azonosítására. Ennek megállapítása későbbi kutatások témáját vagy részét képezi majd, amennyiben módomban áll további

vizsgálódásokat végezni, hogy egy konkrét teszteseti rendszert kidolgozhassak. Jelenleg a Heller- és a WICS-modell alapján, a bővített kritériumokat szem előtt tartva, ezeket Herskovits Mária tulajdonságrendszerével bővítve fogom végezni. Herskovits Mária tulajdonságrendszeréből fontosnak tartom, hogy 5-5 képességet kiemeljek, mivel ezek szükségesek ahhoz, hogy pontosan megértsük az ezen típusú tehetségek jellemzőit. Az elmélet három csoportba osztja a képességeket, ezek közül a következők azok, amelyek a történelmi példák alapján jellemzik az ilyen típusú tehetséggel rendelkező személyeket:

Átlag feletti képesség:

- kombinációs készség
- nagy mennyiségű ismeret bizonyos területeken
- az információ feldolgozása gyors, pontos és szelektív
- következtető/elemző képesség
- független és kritikus gondolkodás

Kreativitás

- rugalmas, gördülékeny és eredeti gondolkodás
- ötletgazdagság, szokatlan feladat- és helyzetmegoldások
- fogékonyság az új és különös iránt
- merészség, kíváncsiság és szellemi játékoság
- nonkonformizmus

Feladat-elkötelezettség

- lelkesedés, elmélyült érdeklődés képessége
- tevékenység-igény, kíváncsiság
- érdeklődésvezéreltség, belső motiváció
- magas célok kitűzése
- énerő, önbizalom, hit a saját képességében, hogy fontos dolgot tud létrehozni

Összességében polimorf tehetségek tekinthető az a személy, aki több különféle intelligenciaterületen nyújt kiemelkedő teljesítményt. Továbbá jellemző, hogy a személy megfelel a WICS- és Heller-féle többdimenziós tehetségmodelleknek, és azon 3-3 kritériumnak, melyeket fentebb már kifejtettem.

ÖSSZEFOGLALÓ

A 20. században olyan személyek jelentek meg a művészeti életben, akik képesek voltak új irányzatokat, értelmezéseket, technikákat hozni. Ezek a személyek – többek között V. V. Kan-

dinszkij, P. Klee, Y. Klein – rengeteg hasonló tulajdonsággal rendelkeztek. Egy új tehetségtípus kezdte szárnyait bontogatni. A 21. században a gyorsan fejlődő technika új kihívásokat görget az emberek elé, amikre új megoldásokkal, ötletekkel kell reagálni, ahogyan Kandinszkijék is tették a művészetben. A pedagógiának is lépést kell tartania ezekkel a tendenciákkal, és figyelmet szentelni az olyan tehetséges fiataloknak, akik nemcsak egy területen kiemelkednek, hanem képesek teljesen új megközelítésekben gondolkodni.

A polimorf típusú tehetség olyan tehetséges személyt fog jelölni, aki különböző tehetségtérületeken is kiváló teljesítményt nyújt, képes felhasználni és vegyíteni a különböző intelligenciaterületeken szerzett ismereteit, kreatív személyiség, s energiáit és tehetségét valami új létrehozására fordítja.

A Kandinszkij-típusba olyan tehetségek tartoznak, akik sokoldalúak, kreatívak, különböző művészeti és intelligenciaterületen is jártasak, újtóként és katalizátorként hatnak környezetükre.

A polimorf tehetségek azonosításához a WICS- és a Heller-féle többdimenziós tehetségmodelleket használtam, ezeket 3-3 kritériummal láttam el, továbbá Herskovits Mária tulajdonságrendszerét alkalmaztam. A tanulmány következő részében konkrét példákkal fogom az azonosítási módszert és néhány jelentős képviselőt bemutatni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAGDY, É. – KÖVI, ZS. – MIRNICS, ZS. 2014. A tehetség kibontakozás. Budapest: Helikon, 2014. ISBN 978-963-227-427-0
- BAGDY, É. – KÖVI, ZS. – MIRNICS, ZS. 2014. Fény és árnyék. [online]. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége. 2014. <http://tehetseg.hu/sites/default/files/konyvek/geniusz_36_net2.pdf>
- BAJOR, P. et col. 2019. A tehetség kézikönyve. Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége. ISBN 978-615-00-6636-3
- BALOGH, L. 2004. Iskolai tehetséggondozás. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004.
- BALOGH, L. 2012. Komplex tehetségfejlesztő programok. Debrecen: Didakt Kiadó. ISBN 9796155212055
- BALOGH, L. 2016. Az egyéni tehetségfejlesztő programok alapjai. Debrecen: Didakt Kiadó, 2016. ISBN 978-615-5212-39-0
- dr. GYARMATHY, É. 2006. A tehetség. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2006. ISBN 963 463 850 3
- link 1.: <https://idegen-szavak.hu/keres/polimorfizmus>
- link 2.: <https://szinonimak.hu/polimorf-szinonima>
- link 3.: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/polymorphismer>